

Hovorna.

Několik poznámek k Fischerovu referátu o Weyrově kritice metod sociologických. Ve svém nedávno vydaném spise „O metodě sociologické“ (Brno 1927) podrobuje Weyr ostré kritice nedostatky dnešního pěstování vědy sociologické. Vytyká sociologii, že nemá samostatný předmět poznávání, a že zejména, je-li pěstována jako disciplína přírodovědecká, konkuruje co do předmětu svého poznávání zejména s biologií a psychologii. Považuji tuto základní тези Weyrova spisu za správnou a odůvodněnou. Nejde mi však o to, abych vstupoval do řady odpůrců samostatné vědy sociologické a vynalézal k tomu cíli nové argumenty nebo prohluboval argumenty již dosud uplatněné. Myslím, že každá úvaha o oprávněnosti sociologie má do značné míry význam jen teoretický a že ani sebe jasnější důkaz podaný o nemožnosti samostatné vědy sociologické neprojeví se nějak praktickým způsobem, na př. vyloučením tohoto oboru z universit, stejně jako když bylo jasně prokázáno, že pojem Boha nemůže býti předmětem žádné přírodní vědy, nestačilo to samo o sobě k vyřazení theologických fakult ze svazku university. Theologie a theologické fakulty existují a budou existovati dále, třebaže přírodní vědy jim odňaly jakoukoli jejich *raison d'être*. A také — jak jsem přesvědčen — sociologie bude dále pěstována, i kdyby nad slunce jasněji bylo prokázáno, že nejde o vědu samostatnou, nýbrž jen o vědu, která svůj předmět bere z jiných již stávajících oborů vědy. Snaha po dalším jejím pěstování bude ustavením kromě jiného uplatňována také již z toho důvodu, že ustavením sociologie jakožto zvláštní universitní stolice stala se sociologie v určitém smyslu řemeslnou živností a že by tudíž zrušením této stolice ubyl jeden pramen obživy, což by nikterak neodpovídalo snahám uplatňovaným na našem přelidněném kontinentě, kde právě naopak pod nejrozmanitějšími tituly se tvoří stále větší a větší počet nových zdrojů obživy. A v okolnosti, že pěstováním sociologie mohou — po případě i bystří a nadaní — jedinci dosáhnouti obživy, leží — jak se mi zdá — až dosud ten největší užitek, jehož zrozením této mladé vědy se naší kultuře dostalo.

Jde mi pouze o to, abych přičinil několik poznámek k referátu, který o knize Weyrově podává J. L. Fischer v Naší Vědě, běžný ročník (IX.), str. 43 až 47. Chci upozorniti na to, jak Fischer pojímá normativní metodu, kterou Weyr ve svém spise staví proti metodě přírodovědecké (kausální). Rozdíl mezi oběma metodami, jak známo, záleží v tom, že metodou kausální poznáváme svět, jaký skutečně jest, kdežto metodou normativní poznáváme svět, jaký má býti, při čemž je pro tuto metodu úplně irrelevantní, zdali skutečný svět jest právě takový, jaký má býti, nebo je-li jinak.

1. Weyr, jak již řečeno, popírá možnost ustavit sociologii jakožto samostatnou vědu metodou kausální. Ale také „ryze normativně dala by se však ustavit jen za předpokladu zvláštního normového souboru, který by se od ostatních normových souborů (etického, náboženského, společenského, právního atd.) určitými znaky lišil“ (str. 45). A tu Fischer nechápe, proč Weyr mezi těmito ostatními soubory normovými uvádí i soubor společenský. „Protože jej staví tím proti hledanému souboru sociologickému, zajímalo by vědět, co tvoří předmět tohoto „společenského souboru“ a které z dosavadních věd byl již přikázán“ (str. 46). Pomůžeme tu nechápavosti Fischerově a uvedeme, že tu jde o normy společenského chování, které nelze zařaditi mezi normy náboženské, právní nebo etické. Právě-li se na př., že před vstupením do cizího bytu dlužno dříve zaklepati na dveře, není to norma náboženská. O normu právní tu také nejde, poněvadž není vydána žádným státním orgánem. Zbývá pouze rozhodnouti se, jde-li o normu etickou či společenskou. Bude

sotva možno pokládati uvedené pravidlo za normu etickou, neboť toho, kdo se proti němu prohřeší, nenazveme nemravným, nýbrž jenom neslušným. Označuje-li se pak určité lidské jednání za slušné resp. neslušné, znamená to právě, že toto jednání vyhovuje resp. nevyhovuje normám společenského chování. A je tudíž uvedené pravidlo případem normy příslušející do společenského souboru normového.

Po tomto vysvětlení snad bude Fischerovi jasno, co tvoří „předmět“ společenského souboru normového a že na tento předmět si nečiní výhradně nároky sociologie. Fischerem rovněž nadhozenou a velmi obtížnou otázkou, které z dosavadních věd tento předmět byl již přikázán, ponechávám jeho vlastní úvaze vycházející při tom z předpokladu, že jeho jasná inteligence obtíže tohoto problému hravě překoná.

2. Není-li někomu ani tolik známo, že vedle norem etických, náboženských a právních existují ještě normy společenské, které nejsou výhradním předmětem sociologie, bylo by tu možno mluvit o mezeře všeobecného vzdělání, neboť poznatek o třídění norem na etické, náboženské, právní a společenské jest spíše složkou všeobecného vzdělání než složkou vzdělání odborného nabytého v oboru věd normativních. Proto nás nemůže ani tak příliš překvapit, když ve Fischerově referátu se setkáváme s tvrzeními, která nasvědčují tomu, že Fischerovi se nedostává ani základní informovanosti na poli věd normativních, ačkoli tato informovanost by se dala předpokládati u autora, jenž kriticky hodnotí a odmítá Weyrovův názor, že sociologie ani jakožto normativní disciplína nemůže mít svůj samostatný předmět poznávání.

Tak čteme u Fischera (str. 46), že „norma ve Weyrově pojetí . . . nemá žádného kausálního vztahu k ‚přírodní‘ zkušenosti, t. j. nelze předpokládati, že by ji kausálně determinovala“, že jinými slovy „normový soubor nemůže působiti kausálně“. Nevíme, které místo Weyrova spisu „O metodě sociologické“ zdá se být Fischerovi vhodným, aby na jeho základě mohl Weyrovi imputovati takové pojetí normy. Můžeme pouze uvést, že takové místo se ve Weyrově spisu nenalézá a že jde pouze o neporozumění na straně Fischerově. Nepostačovalo-li samo přečtení spisu „O metodě sociologické“ Fischerovi k tomu, aby mohl jasně poznati, co je to norma ve Weyrově pojetí, bylo arcí jeho povinností referenta sáhnouti k ostatním spisům Weyrovým. Pak by se nám jistě nepochybně předkládala Weyrova nauka o normách v tak skreslené podobě, jak to činí Fischer. Poukazuji na Weyrovu „Základy filosofie právní“ (1920), str. 25 a na jeho „Soustavu československého práva státního“, 2. vyd. (1924). V tomto posléze citovaném spise str. 100, pozn. 2 praví Weyr výslovně: „O ‚účinnosti‘ normy možno mluvití toliko s hlediska kausálního: ‚účinnou‘ (nebo ‚působivou‘) jest v tomto smyslu norma, která působí ve světě vnějším jako motiv jednání lidského“. To znamená tedy pravý opak toho, než co Fischer Weyrovi imputuje. Podle Weyra norma může býtí motivem lidského jednání a determinovati tudíž „přírodní skutečnost“, neboť skutečné lidské jednání patří — kromě jiného — nepochybně mezi přírodní skutečnosti, nalézá své umístění v soustavě přírody.

3. Rovněž jde o neporozumění, praví-li Fischer (str. 46), že normový soubor v pojetí Weyrově není žádnou přírodní skutečností. K tomu dlužno poznamenati, že norma jest myšlenka určitého obsahu, která, má-li býtí vůbec předmětem poznávání jiných osob, musí býtí nesená určitým hmotným substrátem, musí býtí na př. při zákonech státních vytištěna v určité úřední sbírce. Tímto hmotným substrátem spadá norma do světa přírodních skutečností, takže možno normu viděti (čísti) nebo slyšeti. Ale přihlížíme-li k obsahu normy, není tímto obsahem výpověď o světě, jaký jest, nýbrž norma vypovídá o světě, jaký má býtí a právě tento specifický obsah normy, nikoli vnější substrát, kterým tento obsah jest nesen, odůvodňuje noetické rozlišování mezi metodou kausální a metodou normativní.

4. Jednotliví sociologové prohlašují za předmět své vědy lidskou společnost. Při tom si zpravidla vůbec nekladou otázky, jakým způsobem je to vůbec možné a myslitelné, abychom si množství lidských jednotlivců mohli mysliti jako jednotku, co z tohoto množství činí jednotku, o kterou při lidské společnosti jde a kterou blíže zabývati se chce právě sociologie. A přece právě

tato otázka a její jasné řešení jest předpokladem každé úvahy o lidské společnosti. Proto jí Weyr věnuje ve své knize zvýšenou pozornost a v souhlase s Kelsenem uvádí, že jednotlivým prvkem, který z mnohosti jednotlivých lidských individuí tvoří sociální celek, jest soubor norem (str. 39). Tomu sluší rozumět tak, že množství lidských jedinců jest spojeno v jednotku tehdy, jestliže chování jejich jest předmětem úpravy jednoho a téhož normového souboru, na př. právního řádu určitého státu¹⁾).

V poznatku, že každý sociální útvar jest rázu normativního, tedy ideálního, že je to jen určitá ideologie a že sociální svazek trvá jen tak dlouho, dokud v myslích jednotlivců jej „tvořících“ se uplatňuje ideologie pro tento svazek specifická, leží jedna z nejvýznamnějších thesů nauky Kelsenovy a Weyrovy, které by sociologové ex professo měli věnovati svoji největší pozornost. Jak se však stává Fischer k této thesi? Seznáme to z následujících vývodů, v nichž Fischer snaží se vystihnouti smysl Weyrové nauky a praví (str. 46): „fakt specifické syntesy, charakterisující jevy sociální, může býti vyložen pouze jako důsledek supponovaného normového souboru; tento normový soubor však nemůže působiti kausálně, není vůbec žádnou přírodní skutečností, a přece je tím prvkem, který vykládá jednotu kausálně determinovaných sociálních skutečností. Z toho může vyplynouti závěr jediný: ‚společnost‘ a jevy sociální vůbec ‚neexistují‘, jediné co existuje je kausálně nepůsobný normový soubor, a co nazýváme ‚společností‘, jevy sociálními atd., je vlastně ‚skutečné‘ jen jako naše supposice, tedy ne realiter, nýbrž idealiter, z důvodů dále nevyšvětlitelných.“

Již svrchu jsme uvedli, že se to zakládá na neporozumění, považuje li to Fischer za nesrovnalost, že Weyrovi normový soubor na jedné straně je prvkem, který „vykládá“ jednotu kausálně determinovaných sociálních skutečností, na druhé straně však sám nemůže působiti kausálně a není vůbec žádnou přírodní skutečností. Na tomto místě bude nás však zajímati, že Fischer nesouhlasí sice s tím, má-li Weyr za to, že norma je konstitutivním elementem každé „společnosti“. že však se ani v nejmenším nesnaží dovoditi, co tedy, když ne norma, zakládá jednotu sociálních jevů a to patrně, protože tato jednota je mu a priori dána a nejeví se mu vůbec býti žádným problémem. Vidíme tedy, že Fischer nejen nedovede naléztí jiný „fakt specifické syntesy“, charakterisující jevy sociální, než uvádí Weyr, ale ani si neuvědomuje, že v hledání tohoto faktu leží nejzákladnější problém sociologie. Máme-li pak na zřeteli zmíněnou již neinformovanost na poli věd normativních, se kterou se u Fischera setkáváme — a kterou bychom mohli prokázati ještě v jiných směrech, než se dosud stalo — bude se za této situace podivně vyjímati, čteme-li v úvodu Fischerova referátu, že „Weyrova výprava proti sociologii je z těch prací, jež se stávají tím problematičtější, čím hloub se pokoušíte v ně vniknouti“. Zřejmo, že hloubky začínají teprve tam, kde Fischer je u konce se svým myšlením. Hlubší a seriózní myslitelé neodmítnou tak radikálně Weyrovu studii o metodě sociologické, i když se základními thesemi Weyrovými nebudou souhlasiti. Poukážijí tu na Kallabovy Tři poznámky k Weyrově úvaze o metodě sociologické (Časopis pro právní a státní vědu, roč. 1928), v nichž Kallab projevuje v zásadě nesouhlas s Weyrem, ale přes to dovede z Weyrové studie vytěžití několik důležitých postřehů pro kritiku dosavadních metod sociologických. (Viz na př. str. 3 a 7.) Rud. Petržíla.

¹⁾ Srv. Kelsen, Allgemeine Staatslehre (1925), str. 149: „die Einheit des Volkes ist nur durch die Einheit der Rechtsordnung begründet. Nur insoferne eine und dieselbe Rechtsordnung für eine Vielheit von Menschen gilt, bilden diese eine Einheit. Es ist eine rein normative Einheit, die Einheit der Sollgeltung einer Ordnung, und alles Bemühen bleibt vergeblich, das Volk als eine natürlich — reale Einheit aufzuweisen“.